

OPDRAGELSE ER BLEVET EN SAMFUNDSOPGAVE

Det er blevet en samfundsopgave at opdrage børn til civiliserede mennesker. Det er institutionerne, der lærer børnene at begå sig blandt andre mennesker. Men det irettesatte barn kan udvikle modstand mod normerne, skriver **Eva Gulløv** i kommentaren.

* I sit store værk 'The Civilizing Process' fra 1939 præsenterer den tyske sociolog Norbert Elias et omfattende og vidtrækkende argument. Argumentet handler om den socio-kulturelle proces, civiliseringsprocessen, der gennem de sidste mange sekler har formet den psyko-sociale karakter hos det vesteuropæiske menneske. Elias' begreb om civilisering betegner ikke en evolutionær udvikling mod et højere eller mere raffineret kulturelt stade, men en historisk proces, der i Europa har ført til, at beherskelse og selvkontrol er blevet stadig vigtigere markører af social status. Civilisering beskriver både en proces, hvor mennesker over tid tillægger sig bestemte manerer og en værdisætning af opførsel, hvor nogle former anerkendes, mens andre nedvurderes.

I takt med øget arbejdsdeling og stadig mere opdeling af samfundet kræver samvær med andre mennesker, ifølge Elias, stadig mere selvkontrol og fornemmelse for vekslende sociale spilleregler. Det forventes af moderne mennesker, at vi kan skelne mellem optræden i forskellige sammenhænge, skelne mellem privat og offentlig opførsel, og at vi ved, hvad der anses for normalt i forskellige situationer. Selvkontrol og følelsesudtryk er blevet indikatorer for social fornemmelse og status, og hvis man ikke kan kontrollere sine følelsesudtryk eller sondre mellem forskellige normer for opførsel, falder man igennem socialt og bliver i værste fald betragtet som psykologisk afvigende. Anerkendelse og respekt er baseret på, at man har lært de sociale distinktioner for optræden eller med andre ord kan optræde civiliseret.

Institutioner spiller en rolle i denne læringsproces. Indarbejdelse af anerkendte omgangsformer og selvkontrol er et anliggende for opdragelsesinstitutioner. Det er blevet en

samfundsopgave at lære børn fra en stadig tidligere alder at begå sig blandt andre mennesker i offentlige sammenhænge. Den øgede institutionalisering og presset for at få så mange børn som muligt i institution i så ung en alder som muligt kan netop fortolkes som et forsøg på at lære børn ordentlige omgangsformer og beherskelse tidligst muligt. Med reference til Elias' værk påpeger socialpsykologen Lasse Dencik i et interview i bogen Læreplaner i børnehaver. Baggrund og perspektiver, at daginstitutionen er den første offentlige arena, som børn selv skal optræde i. Det er derfor her, civiliseringsprocessen først sætter sig igennem. For at kunne begå sig blandt mennesker, man ikke deler alle erfaringer med, må man kunne beherske sine impulser, og daginstitutionsoopholdet bliver derfor 'en slags læreproces i selvkontrol'. Som Dencik påpeger, er der langt fra tale om et frisættende pædagogisk projekt i psykologisk forstand. Opgaven retter sig snarere mod social kompetence, det vil sige selvkontrol og tilpasning. Dencik skriver, at daginstitutionen "er en arena, som kræver, at 'det skal gå civiliseret for sig', dvs. kontrolleret. Det 'frie' samvær mellem mennesker kræver så at sige, at den kontrol, som må forefindes, for at samværet ikke skal bryde sammen, udøves via selvkontrol. Det er det, barnet i daginstitutionen dybest set skal indøves i".

Når man undersøger praksis i danske daginstitutioner, er det tydeligt, at en væsentlig del af pædagogikken retter sig mod at lære børn anerkendte udtryksmåder og selvkontrol. De skal lære at vente, tage hensyn, udtrykke sig verbalt snarere end korporligt og beherske deres lyster. De skal sige, hvad de gerne vil, fortælle om deres følelser og beherske deres vrede snarere end at give efter for den. Drifter og behov skal passe ind i fællesskabets

rammer, for institutionens formål er i vid udstrækning blevet at lære børn at omgås og tage hensyn til andre mennesker; at lære børn at begå sig på den offentlige arena og tilpasse deres følelsesudtryk til sammenhængen. Beherskelse af optræden er med institutionernes mellemkomst blevet indarbejdet som en naturlig nødvendighed for enhver.

Den prioriterede opgave for nutidens daginstitution er derfor at lære børnene de legitime sociale samværsformer – først og fremmest at verbalisere deres intentioner og følelser, så de kan begå sig på passende vis. I dette arbejde med at lære børnene at udtrykke deres intentioner sprogligt, kontrollere deres følelsesudtryk, lære dem tålmodighed og driftskontrol, ligger en viden om, at der skal en indsats til for at få børnene til at begå sig på socialt accepterede måder, og at det måske ikke er alle, der kan eller vil lære det. Der er en systematisk pædagogisk opmærksomhed på udtryks- og opførselsmåder og en stadig korrektion af uhensigtsmæssig optræden. Denne korrektion fører imidlertid også til, at nogle børn bliver problematiseret. Det kan igen kan medføre, at de gør modstand - paradoksalt nok netop mod de omgangsformer, pædagogerne har forsøgt at indprente hos dem. Anerkendelse følger med andre ord den, der kan beherske sig og udtrykke sig selv på legitime måder, mens børn, der overskrider normerne for legitim kommunikation ved f.eks. at slå eller spytte, bliver skældt ud og korrigeret. Hvor det sker ofte, kan man iagttage børn, der udvikler modstandsreaktioner mere systematisk, det vil sige ikke gør, som de bliver bedt om, råber af andre, springer over i stedet for at vente eller slår og sparker i stedet for at udtrykke deres utilfredshed med ord. På den måde søger de anerkendelse hos andre end pædagogerne, typisk i grupper, der netop synes forenet af at modsætte sig de dominante krav til udtryksformer og social omgang. Institutionel civilisering rummer et dominansaspekt, der potentielt kan generere modstand rettet mod netop de områder, som pædagogisk er prioriteret – en modstandsform der kan være socialt dragende.

At udvikle modstandsstrategier og søge anerkendelse i alternative grupper er en kendt og velbeskrevet strategi, som ofte – over tid – kommer til at fungere som en selvforstærkende eksklusionsproces. Men de dominante krav til udtryksformer og selvbeherskelse har føjet en ekstra dimension til problematisering og modstand, fordi de børn, problematiseringen rammer, ikke føler sig inddraget eller kompetente i forhold til de dominerende udtryksformer og derfor afviser institutionens civiliserende projekt. Modstanden retter sig derfor netop mod de omgangsformer og udtryksmåder, som er omdrejningspunktet

for den pædagogiske virksomhed, for det er på disse områder dominansen sætter sig igennem.

Civilisering er på én gang udtryk for en sympatisk mellem-menneskelig omgangsform og en dominant målestok mellem, hvad der kan anerkendes, og hvad der fremstår problematisk. En målestok, som imidlertid udfordres af en modstand, som institutioner paradoksalt nok også kommer til at fremme. Institutionel civilisering er påføring af normer for opførsel og rummer derfor – som alle normative opdragelsespraktikker – et potentiale for tilpasning såvel som modstand og for nye måder at problematisere børn på. Civiliserende institutioner kan således på én gang være fremmede for bestemte omgangsformer og rumme kimen til udvikling af deres modsætning. ■

Af Eva Gulløv

Vil du læse mere om civilisering? Eva Gulløv anbefaler:

- Dencik, L. (2004) 'Alle situationer er læresituationer'. In T. Ellegaard & A. Hvidtfeldt Stanek (eds.) *Læreplaner i børnehaver*. Roskilde Universitetsforlag.
- Elias, N. (1939/ 2004) *The Civilizing Process*. Oxford, Blackwell.
- McDermott, R. P. (1997) *Achieving school failure. An anthropological approach to illiteracy and social stratification*. In: G. Spindler (ed.) *Education and Cultural Process*. Prospect Heights, IL: Waveland Press.

EVA GULLØV

Antropolog og ansat som lektor på Institut for Pædagogisk Antropologi, Danmarks Pædagogiske Universitetsskole. Hendes forskningsområde er institutionskultur, børns socialisering og tværkulturelle studier af børns opvækst og samspil. Hun er leder af forskningsprojektet Civilisering.dk.

WWW

www.dpu.dk/om/evag